

Dervişler, Fakihler, Gaziler Erken Osmanlı Döneminde Dinî Zümreler (1300-1400)*, Haşim Şahin (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 322 sayfa, ISBN: 978-975-08-4692-2

Ahmet Güler

Yüksek Lisans Öğrencisi

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

ahmetguler0660@gmail.com

Orcid: 0000-0002-8103-301X

Öz

İslam tasavvufu tarihî seyri içinde VI./XII. yüzyıldan itibaren tarikatların inkişafıyla kurumsallaşmaya başlamış, böylece XII. ve XIII. yüzyıllarda İslâm coğrafyasının birçok yerinde tekkeler toplum hayatına girmiştir. Doğuda siyasi anlamda Moğol istilaları gibi sorunlar, Anadolu topraklarının birçok mu-tasavvıfla tanışmasını beraberinde getirmiş; Osmanlı Devleti'nin kurulmasıyla birçok tarikat Anadolu coğrafyasında faaliyet gösterip yaygınlaşma imkânı bulmuştur. Tarikatlara ait tekkeler tasavvufî düşünce ve yaşamın topluma açılan kapısı olmuş ve sosyal yapı üzerinde kalıcı izler bırakmıştır. Medresede yetişen alimler ise Osmanlı toplum yapısını şekillendiren diğer bir unsur olup genelde kitabî İslam'ın temsilcisi olarak ifade edilmiştir. Bu çalışmada; Haşim Şahin tarafından hazırlanan, Osmanlı'nın kuruluş döneminde toplumsal yapıyı inanç, düşünce, kültür gibi birçok açıdan inşa eden derviş zümreleri ile beraber, fakihlerin ve gazilerin tesirlerinin de anlatıldığı eserin incelenmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Tasavvuf, Tarih, Osmanlı, Sosyal Yapı

***Dervishes, Fakihs, Veterans Religious Groups in the Early Ottoman Period (1300-1400)*, Haşim Şahin (İstanbul: Yapı Kredi Publishing, 2020), 322 pages, ISBN: 978-975-08-4692-2**

Abstract

In the historical course of Islamic Sufism, VI./XII. century began to be institutionalized with the development of religious orders, thus XII. and XIII. In the centuries, dervish lodges entered the social life in many parts of Islamic geography. Political problems in the East such as the Mongol invasions brought the Anatolian lands to meet many Sufis; With the establishment of the Ottoman Empire, many sects had the opportunity to operate and spread in

---

* **İntihal Taraması/Plagiarism Detection:** Bu makale intihal taramasından geçirildi/This paper was checked for plagiarism. **Geliş/Received:** 10 Ağustos/August 2020; **Kabul/Accepted:** 19 Ağustos/August 2020; **Yayın/Published:** 20 Eylül/September 2020. **Atıf/Cite as:** "Dervişler, Fakihler, Gaziler Erken Osmanlı Döneminde Dinî Zümreler (1300-1400)", Haşim Şahin (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 322 sayfa, ISBN: 978-975-08-4692-2". *Danışname Beşeri ve Sosyal Bilimler Dergisi* 1, no. 1 (2020). <https://doi.org/10.5281/zenodo.4037000>

the Anatolian geography. The dervish lodges belonging to the sects have been the gateway to mystical thought and life and left permanent marks on the social structure. Scholars educated in the madrasa are another factor that shaped the Ottoman social structure and they were generally expressed as the representative of the Islamic Islam. In this study; The work, which was prepared by Haşim Şahin, in which the influences of jurists and veterans were described, together with the dervish groups who built the social structure in many aspects such as belief, thought and culture during the founding period of the Ottoman Empire, were examined.

Keywords: Religion, Mysticism, History, Ottoman, Social Structure

Akademisyen Haşim Şahin'in kaleme aldığı "Dervişler, Fakihler, Gaziler" başlıklı eser, 2007 yılında yazar tarafından tamamlanan "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dinî Zümreler (1299-1402)" adlı doktora tezinin Yapı Kredi Yayınları tarafından basılmış halidir. Eser, Osmanlı'nın inşa sürecinde toplumsal faktörlerden dinî zümrelerin işlevlerini konu edinmektedir. Çalışmanın ana gayesi; dinî zümrelerin, iktidar çevreleriyle münasebetlerinin ve toplumsal hayattaki rollerinin tespitidir. Konuya dair farklı çalışmalar olsa da bu eseri diğerlerinden ayıran önemli özellik, fakihler zümresinin varlığına dikkat çekmesi ve sûfilerle beraber Osmanlı öncesi ve kuruluş döneminde fakihlerin etkinliğinden bahsetmesidir.

Eser, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında eser hakkında açıklamalar yapıldıktan sonra Selçuklu döneminde iz bırakan dinî zümreler genişçe incelenmiştir. Bu bölümde kısaca İslam tasavvufunun tarihî seyri ve tarikatların inkişafı, Türkistan bölgesindeki sûfî yapılanma ve Türklerin İslam'ı kabul etmesi, bu bölgedeki mutasavvıfların yaşayış, eser ve talebeleriyle Selçuklu dönemi tasavvufî hayatın teşekkülünde etkili olması üzerinde durulmuştur. Özellikle Ahmed Yesevî hakkında geniş açıklamalarda bulunularak Anadolu topraklarında Yesevî dervişlerinin etkisine dikkat çekilmiştir. Ayrıca Anadolu Selçuklu döneminde yaşamış İbnü'l-Arabî, Mevlânâ, Hacı Bektâş-ı Velî, Yunus Emre gibi sûfî şahsiyetlerin Anadolu topraklarındaki etkisine değinilerek, Osmanlı dönemi sûfî oluşumunun arka planı anlatılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarındaki dinî yapıların ayrıntılı olarak aktarıldığı birinci bölümde, önce Osmanlı'nın kuruluşundan Yıldırım Bayezid dönemine kadar siyasi seyir ele alınmıştır. Bu, yazarın tarihçiliğinin esere yansması olarak değerlendirilebilir. Bunun esere zenginlik kattığını söyleyebiliriz. Bu bölümde Osman Gazi'den başlayıp Yıldırım Bayezid'e kadarki dönemde ön plana çıkmış derviş ve fakihlerin hayatlarından bahsedilmekle beraber padişahlarla ilişkilerine de kısmen atıfta bulunulmuştur. Fakihlerin, Anadolu Selçukluları ve Beylikler devrinde, Osmanlı'nın kurulduğu topraklarda aktif roller üstlendiklerine, imamlık, hukuki danışmanlık, elçilik, kadılık

gibi görevler aldıklarına, halk ve iktidar nezdinde itibar sahibi olduklarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca Dâvûd-i Kayserî, Molla Fenârî gibi baş müderrislik yapan alimlerin tasavvufî yönlerine de vurgu yapıldığı görülmektedir. Teşkilat halinde faaliyet gösteren ve gaza anlayışına sahip gazilerin faaliyetlerinin kuruluş dönemindeki etkilerinin eserde yer alması da önemli diğer bir konudur.

Eserin ikinci bölümünde kuruluş dönemi Osmanlı padişahlarının sûfiler ve fakihlerle olan ilişkileri detaylı olarak anlatılmaktadır. Padişahların alim ve mutasavvıflara hürmet etmeleri, onların sohbetlerine katılmaları, bu zümrelere faaliyetleri için tekke ve medrese yaptırmaları, vakıflar tahsis etmeleri, yaptırdıkları eserlerin açılışında dinî kimlikli şahsiyetleri yanlarında buldurmaları olumlu ilişkiler olarak ortaya konurken, bu ilişkilerin belli dönemlerde mesafeli ilerlediği de kaydedilmiştir.

Dinî zümrelerin faaliyet sahalarını açıklayan üçüncü bölümde, fethedilen topraklarda derviş, fakih ve gazilerin ne derece etkin rollere sahip oldukları ayrıntılarıyla yer almaktadır. Kuruluş dönemi dervişlerinin güçlü bir fetih ruhuna sahip olup akınlarda yer almalarının yanında, savaşçı kimliği öne çıkan Turgut Alp, Konur Alp, Gazi Abdurrahman, Hasan Alp, Akça Koca ve Köse Mihâl gibi gazilerin Osmanlı kuruluş dönemi fetihlerinde büyük rol oynadıkları ortaya konulmuştur. Osmanlı padişahları, dinî zümrelerden istifade ederek fethedilen yeni topraklarda imar ve iskân politikası yürütmüş, dervişler için tekkeler kurulmuş, inşa edilen camilere fakihler imam tayin edilmiş, fethedilen toprakların bir kısmının gaziler tarafından imarına izin verilmiştir. Bunun neticesinde gazilerin, fakihlerin, dervişlerin fikir ve eserleriyle Anadolu coğrafyasının inanç yapısının inşasında önemli bir yere sahip olduğu ifade edilmiş; bu noktada, Dâvûd-i Kayserî, Molla Fenârî, Abdal Musa, Hamideddin Aksarayî, eserde ismi ön plana çıkan şahsiyetler olmuştur. Bununla beraber Osmanlı'nın kuruluş döneminden itibaren toplum üzerinde özellikle tekkelerin yüksek düzeyde etkisinin olduğu vurgulanarak, tekkelerdeki zikir meclisleri, sohbetler ve dervişlerin benimsedikleri yaşam tarzlarının sosyal yapı üzerindeki tesirine yer verilmiştir. Fakihler zümresinin ise cami ve mesitlerdeki görevleriyle kitabî İslam anlayışının temsilcisi oldukları zikredilmiştir.

Tarihçi akademisyen Haşim Şahin'in tez çalışmasını kitaplaştırırken bazı değişiklikler yapması dikkat çekmektedir. Tez içeriğindeki ahîler konusuna kitapta yer verilmemesi bunlardan biridir. Bunun sebebi ise ahîlerin yazar tarafından dinî bir zümre olmaktan ziyade iktisadî bir teşkilat olarak görülmesidir. İçerik üzerinde böyle bir tasarrufun konu bütünlüğünü koruma çabası olduğunu söyleyebiliriz. Diğer değişiklik ise kapakta göze çarpmaktadır. Tez başlığından farklı olarak "Dervişler, Fakihler, Gaziler" şeklindeki başlık, ana

konunun kapakta vurgulandığını göstermektedir. Kapakta kullanılan Geyikli Baba tasviri ile de içeriğin mesaj olarak verilmesi başarılı bir kapak çalışması olarak değerlendirilebilir.

Eserin içindekiler kısmında konu başlıklarının numaralandırılmaması ve dizaynı, başlıkların hangisinin ana başlık, hangisinin alt başlık olduğunu belirlemede bir karışıklığa sebebiyet vermekte ve düzensiz bir görüntü oluşturmaktadır. Okuyucunun eseri tanınmasına katkı sağlayan bu kısım üzerinde bir çalışma yapılarak belki bir sonraki baskıda daha anlaşılır hale getirilebilir. Yazarın çalışmasında kullandığı kaynakçanın nitelik ve zenginliği ise sağlıklı neticelere ulaşma gayretini açıkça göstermektedir. Arşiv vesikalarının kullanılması, verilen bilgilerin tarih disiplini doğrultusunda tahlil edilmesi, başarısının kanıtı olarak değerlendirilebilir.

Eserde sade ve akıcı bir dil kullanılmıştır. Akademik bir yayından beklenen ciddiyet ve kitlenin istifadesine sunulan bir eserden beklenen sadelik okuyucuya hissettirilmektedir. Dil ve üsluptaki kolaylık, konuya hakimiyetin gerektirdiği ince işçiliği gölgelememiş, meseleler mantık ve ispat çizgisinde ele alınmıştır. Kimi paragraflarda yazar emek mahsulü bilgilerini sunduktan sonra ihtiyatla yaklaşma kaydı koyabilmekte, bilgi taassubundan uzak kalabilmektedir. Bu tavır ve üslup eserin içerik ve dil açısından kalitesini en üst seviyelere çıkarmaktadır.

Osmanlı kuruluş döneminde dinî zümrelerin etkisini araştıran bu çalışma, her ne kadar tarihî boyutu olan bir eser olsa da tasavvuf ve fıkıh saha- larında yapılacak akademik araştırmalara kaynak teşkil edecek bir nitelik taşımaktadır. Bu eser, disiplinler arası etkileşimin verimliliğini sergilemesi bakımından kıymet arz etmektedir.